

احسان لمر

سید نور محمد شاه خان فوشنجی

متاسفانه فراز و نشیب های تاریخ کشور ما، مصلحت ها و مصلحت اندیشی محافظه کاران، عقده های درون فامیلی، رقابتهای شدید، دشمنی، مخالفت های خانوادگی، موجودیت برادر اندر های بی شمار به دلیل تعدد زوجات برادران محمد زائی و دشمنی شان با همدیگر، نقش پشت پرده و آشکار هزاران جاسوس داخلی و خارجی اجنبی و ... بعضاً ممانعت

های جدی و علنی سبب شده تا در بسیاری موارد شخصیت های برجسته کشور ناشناخته مانده آرا و نظرات شان به ما روشن نباشد که بخشی از تاریخ کشور دستخوش این فاجعه گردید از آن جمله برهان الدین بلخی، قاضی عبدالسلام، تلمیذ صوفی و... کی ها بودند و چرا اثر یا آثاری حتی سوانح و بیوگرافی از آنها نداریم در این جمع سید نور محمد شاه خان فوشنجی و مرزا عبدالعلی محرر شمس النهار هم میباشد، که تذکار نهایت مختصر در آثار مورخین ما در مورد شان موجود است در حالی که باید میدانستیم که "حکومت ملی" آن دوره و هم محرر شمس النهار تا چه حد تأثیر پذیر از نظرات پیشرو مترقی آن عصر بودند.

امیر شیر علی خان به دوره دوم سلطنت خود که از پروگرام اصلاحی علامه سید جمال الدین افغان پیروی می نمود، ضمن تشکیل کابینه بریاست سید نور محمد شاه فوشنجی، ادارات عدلی و قضایی را هم با شیوه عصری پیریزی نموده قاضی عبدالرحمن خان قاضی القضاات و قاضی عبدالسلام خان منحیث وزیر عدلیه قرار داشتند.

استاد عبدالحی حبیبی نوشت: «امیر (شیر علی خان) سید نور محمد شاه قندهاری را صدراعظم مقرر کرد وزرا بساخت که عصمت الله خان وزیر داخله و ارسلا خان وزیر خارجه و حبیب الله خان وردک وزیر مالیه و حسین علی خان سپه سالار و احمد علی خان وزیر خزاین و محمد حسن خان سر منشی دربار بود و این کابینه از اقوام سکنه افغانستان بدون تبعیض و امتیاز قومی و لسانی تشکیل شده بود و در آن فردی از دودمان شاهی و یا اقارب امیر وجود نداشت و این می رساند که امیر در امور سیاسی با وسعت صدر و تساهل رفتار کردی و رعایت و مساوات را در بین اهالی کشور نمودی» 1

به نقل از جناب رشید از پوهنتون جواهر لعل نهرو دهلی، «در لابلای اسناد آرشیفی هند نیز گفته های زیادی درباره زندگی و کار کردهای سید نور محمد شاه وجود دارد خانواده از سادات در قندهار بزرگ یعنی در حوالی (پشین یا پنین) امروزی زندگی داشتند تا هنوز نیز دارند که نظر به نفوذ و نفوس خانواده گی شان در آن زمان معروف شده بودند. سید نور محمد شاه در زمان امیر شیر علی خان داخل دربار راه یافت و این شناخت هم توسط خانواده میر افضل خان پدر عایشه مادر ولیعهد استحکام یافته است» 2

قرار نوشته محترم محمد معصوم هوتک از کانادا، «محل تولد سید نور محمد شاه یعنی علاقه وسیع پنین در پنجاه کیلومتری شمال شهر کوئته بلوچستان کنونی مربوط میباشد. پنین که در مطبوعات امروزی پاکستان به نام پشین مروج است، در گذشته نه چندان دور مربوط قندهار بوده و اسلاف بسی خاندان های سادات امروزی قندهاری در پنین سکونت داشتند. اکثریت باشندگان پنین سادات می باشند. پنینگی به کسی گفته میشد که در پنین زندگی میکرد.» 2

خدمات آزادی خواهانه سید نور محمد شاه خان فوشنجی را در تمام امور دفاع از منافع ملی افغانستان در داخل و مذاکرات با بریتانوی ها قابل قدر و تأمل است. «لارد نارت بروک» فرمانروای هند در راپور رسمی بعد از کنفرانس «سمله» به امیر شیر علی خان نوشته که: «نماینده شما شخص هوشیار جان فشان بوده و از مسائل سیاسی اطلاع کافی داشت و خوب در مذاکرات حصه گرفت.»

Fehler! Unbekannter Name für Dokument-Eigenschaft.

به صفحه قاموس بکیر افغانستان خوش آمدید

تیم بنیان گذار این قاموس آرزو دارد، داشته های این گنجینه که نمایانگر اصالت افغانستان باستان است شما را تا حد لازم مدد رساند

سید نور محمد شاه خان صدراعظم امیر شیر علی خان که به نماینده گی از امیر در مذاکرات سمله اشتراک داشت از این که به خواسته های هیئات "گورنر جنرال بریتانیا" در هند تسامح نشان نداد ، بدون کدام نتیجه به افغانستان برگشت...

در طی دعوت وداعیه که از جانب هیئات برتانوی برایش ترتیب شد آنان در غذایش زهر انداخته وی را روانه کابل نمودند. در بین راه زهر کشنده اثر گذار گردید- علی رغم آن وی به زحمت خود را تا نزدیکی های سیاه سنگ رسانیده و در همانجا نقش زمین گردید...

در زمان صدارت "داکتر محمد یوسف خان" که پلان اعمار یک کارته جدید در اراضی بین کوتل یک لنگه و سیاه سنگ در نظر گرفته می شد یوسف خان تصویب نمود تا محله متذکره بنام {سید نور محمد شاه} مسمی گردد...»³

غبار می نویسد: «امیر شیر علی خان با سید نور محمد شاه خان، جنرال حسین علی خان، ارسلا خان، عصمت الله خان، مرزا محمد نبی دبیر، شاه آغاسی شیر دل خان، شهزاده عبدالله کوچک و یک فرقه عسکر به هند رفت و در 27 مارچ 1869 در امباله با لارڈ میو ملاقات و مذاکره نمود. امیر که می دانست معاهدات پدرش (1855 و 1857) دست و پای افغانستان را در مقابل انگلیس بسته است در اولین صحبت خود اعلام کرد که برای تصدیق معاهدات پدر در هند نیامده است. سید نور محمد شاه خان پروژه جدید به هیئت انگلیس (میو وایسرا، دنپیر سپاه سالار، و ستین کار وزیر خارجه هند) پیش کرد...»⁴

در یاد داشت های مرحوم حافظ نور محمد کهگدای می خوانیم که: «منتخابات اوراق مطبوعه لندن که به سال ۱۸۷۹ م به پارلمان پیش شده بود :

1 - سید نور محمد شاه در کنفرانس امباله در 1869 م با امیر شیر علی خان یک جا بوده و با «ستین کار» وزیر خارجه هند مذاکرات جدا گانه کرد، نام برده سواد قرار داد را بمواد ذیل ترتیب کرده بود:

اول - دوست شناختن دوستان افغانستان و دشمن شناختن دشمنان آن از طرف برتانیه مثل تعهدی که امیر دوست محمد بطور یک جانبه در قرار داد سال 1857 م کرده بود.

دوم - عقد یک معاهده اتحاد دفاعی و اعانت افغانستان، وقتی که امیر مطالبه کند.

سوم - دادن امداد معین و زیاد «پول و اسلحه» برای تقویه افغانستان بطور متمادی و معین .

چهارم - شناختن امیر شیر علی خان، ولیعهد او و خاندانش برسمیت و صرف نظر از دیگر سران و سرداران افغانستان.

پنجم - عدم مداخله در امور داخلی افغانستان، آلا به خواهش امیر و به مقابل رقبای او.

چون انگلیس ها برای عقد معاهده اساسی حاضر نبودند و امداد را هم به صواب دید خود می دانستند، تقریباً هیچ یک ازین خواهشات را قبول نکردند.

2 - سید نور محمد شاه در ۱۸۷۱ م بمعیت «جنرال پالک» و «گولد سمت» برای تمدید حدود سیستان همراهِ ایرانی ها مقرر شده بود. در سیستان، جنرال پالک امیر شیر علی خان را نسبت به شهزاده یعقوب خان ملامت می کرد، سید نور محمد شاه او را ملامت کرد که اگر دوستی امیر شیر علی خان را کار دارید باید نام یعقوب خان را نگیرید و بر علاوه مداخله در امور داخلی افغانستان مطابق قرار داد های جمروود «1855 و 1857» ممنوع است.

3 - سید نور محمد شاه در ماه جولای ۱۸۷۳ م نظر به خواهش حکومت هند عوض امیر شیر علی خان که خودش از رفتن به «پشاور» معذرت خواست، به «سمله» اعزام و با «لارڈ نارت بروک» وایسرای هند ملاقات کرد. داکتر «گری» مامور سیاسی انگلیس که در کنفرانس «امباله» بحیث ترجمان شامل بود و نیز دوست سید نور محمد شاه بود نیز حضور داشت. سید نور محمد شاه، باز ضرورت عقد یک قرار داد قطعی اتحاد دفاعی را برای حفاظت

Fehler! Unbekannter Name für Dokument-Eigenschaft.

د پانو شمیره: له 2 تر 5

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلپکنی د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله لیکنه له رالیرو مخکې په خیر و لولئ

افغانستان و تحکیم بنیان سلطنت وانمود کرد اما، انگلیس ها مصلحت ندانستند و آن را قبول نکرده به یک مکتوب اطمینانی بهم اکتفا ورزیدند و باز هم امداد را به صواب دید خود گذاشتند.

4 - سید نور محمد شاه در سال ۱۸۷۶ م که روابط انگلیس و امیر شیر علی خان بسیار بحرانی بود و انگلیس ها باز امیر را به «دهلی» دعوت کرده بودند، اما امیر بر عکس به پشاور رفته با «سر لوئیس پیلی» ملاقات نمود و چون انگلیس ها قبول نمایندگان برتانیه را در کابل، قندهار و هرات خواهش داشت و اساس مذاکرات می دانستند. نور محمد شاه اساس مذاکرات را عقد قرار داد قطعی اتحاد دفاعی وانمود داشته اصرار ورزید، ولی انگلیس ها نه پذیرفتند و در حالی که نور محمد شاه هنوز مایوس نبوده و آرزو داشت که بیک موافقه برسد ولی عمرش وفا نکرده

5 - نور محمد شاه به مکتوبی که «داکتر بیلو» مستشرق که دوست او و در کنفرانس «پشاور» شرکت داشت نوشته، متذکر شد که امیر شیر علی خان از دولت برتانیه باین سبب رنجیده که قول و فعل شان یکی نیست مثلاً یک بار با امیر قرار داد می کنند که در امور داخلی افغانستان مداخله نه کنند اما بعد در مسأله نزاع پدر و پسر طرف پسر یاغی را گرفته، و پسرا به امیر شیر علی خان می نویسند که تا وقتی یعقوب خان رها و بهرات رجعت داده نه شود روابط برتانیه با امیر به حالت عادی عود خواهد کرد.

در حالی که مسأله عدم قبول نمایندگان انگلیس در افغانستان از وقت امیر دوست محمد خان تا کنفرانس «امباله» و کنفرانس «سمله» همیشه رد شده و دلایل آن گفته شد. در آن باره باز بر خلاف قرار داد ها و مذاکرات رسمی مطالبه و اصرار می ورزید و در عین زمان از عقد قرار داد قطعی اتحاد شانه خالی می کند. اگر برتانیه به تبدیل وضعیت تصمیم نگیرد، من دیگر ضمانت کرده نه می توانم که وضعیت چطور خواهد شد، خدا خودش میداند.

6 - «لاردر نارت بروک» فرمان روی هند در راپور رسمی بعد از کنفرانس «سمله» به امیر شیر علی خان نوشته که نماینده شما شخص هوشیار جان فشان بوده و از مسایل سیاسی اطلاع کافی داشت و خوب در مذاکرات حصّه گرفت.

7 - سید نور محمد شاه از این که دولت انگلیس در عین حکمیت در مسأله «سیستان» اراضی و حقوق افغانستان را به ایران داد، در حالی که با افغانستان دوستی و اتحاد داشت و با ایران هیچ نداشت اظهار ناراضی کرده و به امیر شیر علی خان گفت: «جنرال پالک» در این مسأله عذر خواسته و انگلیس مجبور شد که برای رضانیت امیر شیر علی خان «۵۲ هزار تفنگ و ۱۰ لک روپیه» بدهد تا توان حق تلفی سیستان بعمل بیاید.

8 - سید نور محمد شاه اخبار های انگلستان، روس و دیگر ممالک را دریافت می کرد و از اوضاع سیاسی با خبر بود. و ایسرای هند در مکتوب خود به «سالیسوری» وزیر هند این مطلب را نوشته بود که امیر کابل از گذارشات سیاسی خوب اطلاع دارد.

9 - امیر شیر علی خان به واسطه همین سید نور محمد شاه صدراعظم دانشمند خود از نزاع روس و عثمانی و امکان جنگ بین آنها در سر مسأله رومانیه در سال ۱۸۷۶ م اطلاع یافته و بنا بر این خواست مسأله اتحاد با انگلیس را مدتی معطل سازد تا نتیجه معلوم شود. 5
با درک این مطلب که انگلیسها نه می خواستند با عقد قرار داد آبرومندی با افغانها کنار بیایند شیر علی خان دوران مسافرتش را کوتاه ساخته به وطن برگشت.

بعدا در جنوری 1877 امیر سید نور محمد شاه خان را برای مذاکره به پشاور فرستاد، هیئت را پبلی نماینده و ایسرا ملاقات و شرایط سابق شان را تکرار نمود که از طرف نور محمد شاه خان رد شد، در این جا است که پبلی می گوید: « اگر شرایط انگلیس پذیرفته نه شود، در آن صورت بریتانیه خودش را تنها پایبند ماهده 1855 (منعقد با امیر دوست محمد خان) می داند و بس و هم برای حفظ هند بدون مشوره با امیر شیر علی خان به اقدامات مقتضی خواهد زد» 6

صدراعظم می دانست که اقدامات مداخله گرانه بریتانیه در قندهار و هرات است پس جواب داد: « بر علاوه ماهده

Fehler! Unbekannter Name für Dokument-Eigenschaft.

د پانو شمیره: له 3 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلپکنی د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرو مخکې په خیر و لولئ

نشسته از چپ به راست: منشی بختیار
نماینده انگلیس در کابل، پسر خورد سال
صفدر علی، امیر شیر علی خان، شهزاده
عبدالله ولیعهد، صفدر علی خان
پنجشیری، فرزند دیگر صفدر علی،
ارسلا خان جبار خیل وزیر خارجه.
ایستاده از چپ به راست: شاه مرد خان،
میر محمد نبی واصل دبیر الملک،
خوشدل خان لویناب، عطا محمد سدوزی
نماینده وکیل انگلیس، جنرال حسین علی
پنجشیری، شاغاسی شیر دل خان لویناب و
صدراعظم سید نور محمد شاه پوشنگی.

1855 ماهه 1857 نیز موجود است که در ماده هفتم آن گفته شده: در افغانستان بدون یک نفر نماینده غیر انگلیس (مسلمان) دیگر مامور از انگلیس نخواهد آمد و این ماده تا کنون منسوخ نشده است، هم چنین وعده کتبی لارد میو حاکم هند موجود است که وعده داده است بریتانیه در آزادی و خود مختاری تمام افغانستان هیچ نوع مداخله نه می نماید. لارد ناک بروک نیز نوشته داده است که سرحدات افغانستان از طرف روس و انگلیس شناخته و تصدیق شده است»

در طی همین مذاکرات بود که نور محمد شاه خان ناگهان مریض و در 26 مارچ 1877 **بشکل مرموز چشم از جهان پوشید** و افغانستان یک سیاست مدار برارنده ضد استعمار را از دست داد. و جنازه وی در شهدای صالحین کابل دفن شد. اکنون حدود 150 مین سال وفات این صدراعظم معروف و خدمتگار وطن می باشد باید از کار نامه ها و وطن دوستی هایش به نیکی یاد نماییم. یاد شان جاودانه باد

منابع:

- 1- عبدالحی حبیبی - تاریخ مختصر افغانستان - جلد دوم مطبوعه دولتی کابل اول سنبله 1349 ص 122
- 2 - تبصره مورخ 09.09.2020 در رابطه به مقاله عین تاریخ من در سایت افغان جرمن http://www.afghan-german.net/upload/Tahlilha_PDF/lemar_e_noor_m_shsh_foshanji.pdf
- 3 - Sulaiman Amir در فیس بوک مورخ 2020/07/18
- 4 - غلام محمد غبار - افغانستان در مسیر تاریخ - مطبوعه دولتی کابل طبع 1346 ص 597
- 5 - عزیز الله کهگدای - از یاد داشت های مرحوم حافظ نور محمد کهگدای شخصیت سیاسی و فعالیت های دپلوماسی سید نور محمد شاه صدراعظم امیر شیر علی - سایت انترنتی افغان جرمن [.afghan-german.net/upload/Tahlilha_PDF/az_kohgadai_shakhsiate_siasi_noor_moh_shah](http://www.afghan-german.net/upload/Tahlilha_PDF/az_kohgadai_shakhsiate_siasi_noor_moh_shah).
- 6 - غبار ص 602

Fehler! Unbekannter Name für Dokument-Eigenschaft.

د پانو شمیره: له 4 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلپکنی د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په خیر و لولئ

Fehler! Unbekannter Name für Dokument-Eigenschaft.

د پانو شمیره: له 5 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په ځیر و لولئ